

HEIKKI YLIKANGAS, **Puukkojunkkareiden esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790—1825.** Otava, Keuruu 1976, 416 ss.

Dosentti Heikki Ylikangas tunnetaan Suomen historiassa esiintyneen väkivaltarikollisuuden tutkijana. Teoksessaan »Puukkojunkkareiden esiinmarssi» Ylikangas paneutuu jo aikaisemminkin tutkimaansa etelä-pohjalaiseen väkivaltarikollisuuteen 1700- ja 1800-lukujen taitteessa. Tutkimus ei siis kata koko puukkojunkkarikautta, joka päättyi varsinaisesti vasta 1880-luvulla. Ylikankaan pyrkimyksenä onkin nimenomaan selvittää puukkojunkkareiden nimellä kulkeneen väkivaltarikollisuuden syntyyn vaikuttaneita taustatekijöitä. Hänen tutkimusotteensa perustuu rakennetason selittämiseen; tutkimuksessa pyritään löytämään puukkojunkkariuden syyt yhteiskuntarakenteen ja taloudellisten tekijöiden muutoksesta Etelä-Pohjanmaalla mainittuna ajanjaksona. Kyseessä ei ole siis mikään rikosromaani, vaikka tarkastelua höysetetäänkin väkivallantekoja ja niiden taustaa valaisevilla yksityiskohdilla ja esimerkeillä.

»Puukkojunkkareiden esiinmarssia» voidaan luonnehtia uudentyypiseksi historiantutkimuk-

seksi, jossa systemaattisesti kootulla empiirisellä aineistolla pyritään löytämään ne lainalaisuudet, joiden vaikutuksesta puukkojunkkariuus syntyi ja kasvoi. Ylikangas ei kuitenkaan rakenna mitään yhtenäistä hypoteesijoukkoa testaamista varten, vaan operoi pikemminkin eräillä yleisillä olettamuksilla taloudellisten tekijöiden ja yhteiskuntarakenteen sekä arvojärjestelmän vaikutuksista väkivaltarikollisuuden syntyyn. Jo näistä syistä Ylikankaan teoksella on merkitystä myös yhteiskuntatieteiden kannalta.

Ylikangas kumoaa heti tutkimuksensa alussa eräitä syvällejuurtuneita myyttejä puukkojunkkariuden syistä, esim. näkemykset siitä, että puukon käytön yleistymisen tai suuri alkoholin-kulutus olisivat sinänsä johtaneet väkivaltaisuu-den lisääntymiseen. Tekijä toteaa, että tällaiset tekijät toki liittyivät eteläpohjalaiseen väkivalta-aaltoon, mutta varsinaisina syytekijöinä niitä, sen enempää kuin pohjalaista kansanluonnattakaan, ei voida pitää. Ylikankaan tutkimusaineisto koostuu 241 henkirikoksesta, jotka suoritettiin Etelä-Pohjanmaalla v. 1790—1825. Tämän aineiston pohjalta hän tarkastelee hyvin yksityiskohtaisesti rikosten ajoittumista ja tapahtumapaikkaa, niiden tekoyhteyttä, surmaamistapaa sekä tapahtuman osapuolia. Puuttumatta näihin tuloksiin sen yksityiskohtaisemmin lienee kuitenkin syytä kiinnittää huomiota pariin seikkaan.

Ensiksikin henkirikokset kasautuivat vuoden loppukuukausiin sekä viikonpäivistä sunnuntaihin ja maanantaihin. Tämä seikka selittyy luultavasti alkoholin saannin vaihteluilla, sillä syyskuukausina voitiin jo keittää viinaa uudesta sadosta ja nauttia sitä sitten viikonloppuina, mikä saattoi hyvin jatkaa vielä maanantainakin. Tämä havainto tukee tavallaan teoriaa alkoholista puukkojunkkariuden syynä, mutta myöhemmin Ylikangas kykenee osoittamaan, että alkoholi on ollut pelkkä katalysaattori tehdyissä henkirikoksissa. Toiseksi on syytä panna merkille, että tutkija puhuu nimenomaan rikollisuudesta eikä pyri tekemään puukkojunkkariudesta jonkinlaista suomalaista villin lännen sankaritarinaa jo senkin vuoksi, että suoritettut henkirikokset liittyivät yhteisö- ja osittain yksilötasollakin muuhun rikollisuuteen. Eräissä mielessä henkirikoksia, lastenmurhia,

vanhempien ehdistelua ja muita tutkimuksessa tarkasteltuja rikoksia voidaan pitää protestina tiukaksi muodostunutta eteläpohjalaista arvoja normijärjestelmää vastaan. Ne eivät ole kuitenkaan riittäviä selityksiä väkivallan synnylle ja tämän vuoksi lisätekiijöitä täytyy etsiä, kuten Ylikangas tekeekin, sekä sosiaalisesta että taloudellisesta rakenteesta.

Eteläpohjalaisessa yhteiskuntarakenteessa vallitsi tutkittavana ajanjaksona laskeva säätykierto. Yhteiskunnallisen aseman lasku turhautti varsinkin talollisten ja torppareiden poikia, joilla ei tilaluvun vähäisen kasvun vuoksi ollut mahdollisuuksia itselliseen elämään. Tämä taas helpotti joukkomittaisen väkivaltaisuuden syntymistä ympäröivää yhteiskuntaa vastaan. Uhri ja rikoksen tekijä kuuluivat usein samaan sosiaaliryhmään. Pitäytyminen säätyveljien piiriin oli vahvinta talollisilla ja torppareilla, mutta heikompaa muilla. Näyttääkin siltä, että näiden ryhmien sisällä vallitsi kiihkeän keskinäisen kilpailun sävyttämä ilmapiiiri, joka epäilemättä liittyi alenevan säätykierron mukanaan tuomaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Toisaalta on kuitenkin syytä huomata, että rikoksen tekijät kasautuvat alempiin sosiaaliryhmiin, kun taas talolliset olivat uhrien joukossa yliedustettuina. Henkirikokset siis yhtäältä keskittyivät saman sosiaaliryhmän piiriin, mutta toisaalta ulottuivat myös luokkarajan yli. Laskevan säätykierron merkitystä väkivaltarikollisuutta selittävänä tekijänä tukee se havainto, että se oli yleisempää syytettyjen, jotka toimivat sitä paitsi usein sakeissa, kuin uhrien keskuudessa.

Yhteisötason tarkastelussa Ylikangas päätyi tulokseen, että väkivaltarikollisuutta esiintyi tiheämmin vauraimmassa pitäjissä ja että se kytkettyi tervanpolton vähittäiseen taantumiseen. Tervanpolton tilalle tuli aluksi kydönpoltto ja sen jälkeen normaali peltoviljely. Niistä pitäjistä, joissa aluksi kydönpoltto ja sittemmin peltoviljely yleistyivät tuli ylijäämäviljaa tuotavia alueita, jotka ajan mittaan siirtyivät rannikolta jokilaaksoja myöten sisämaahan. Ylikankaan mukaan »varsinainen puukkojunkarius kukoisti siellä missä viljakin». Tämä havainto on tavallaan yhdenmukainen alkoholi-teorian kanssa sen vuoksi, että ylijäämäalueilla

viljaa riitti myös viinaksi poltettavaksi. Tutkija osoittaa kuitenkin sangen vakuuttavasti, että rikollisuuden yleistyminen liittyi pohjimmiltaan varallisuuserojen kasvuun talollisten ja muiden välillä. Tämä kehitys lisäsi puolestaan huonompaan asemaan joutuneiden velkaantumista ja muunlaista taloudellista riippuvuutta. Tämä yhdessä laskevan säätykierron kanssa johti siksi tuskallisiin kokemuksiin, että seurauksena oli alkoholin käytön ja sakkiutumisen stimuloima Suomen historian ehkä laajin väkivalta-aalto.

Tätä kehitystä oli omiaan vahvistamaan yleinen ponnettomuus rikollisuuden vastustamisessa. Tämä ei johtunut ainoastaan siitä, että oikeudenkäyttäjät olivat itsekkin monissa tapauksissa turmeltuneita, vaan se näkyi selvästi myös rikosten alhaisessa selvittämistäasteessa; 1/3 henkirikoksista jäi selvittämättä. Tuomitsemisen edellytyksenä oli kahden jäävittömän henkilön yhtäpitävä todistus tai syytetyn oma tunnustus. Todistajien pelottelu tai lahjonta, tutkintamenetelmien heikkous sekä väärät todistajalausunnat johtivat tällaisessa kaavamaisessa menettelyssä siihen, että ilmiselvästi syyllisiä henkilöitä ei voitu tunnustuksen tai kahden jäävittömän todistajan puuttuessa tuomita. Tuomioistuimenmenettelyn puutteellisuudet saivat tosin sanoen aikaan sen, että henkirikosten suorittajien ei tarvinnut välttämättä pelätä saavansa kovin ankaraa rangaistusta.

Ylikankaan tutkimus ja siinä omaksuttu lähestymistapa on mielenkiintoinen ja tuloksia tuottava. Itse asiassa Ylikangas on yksi niitä harvoja suomalaisia historiantutkijoita, jotka ovat ennakkoluulottomasti pyrkineet soveltamaan yhteiskuntatieteellisiä kysymyksenasetteluja historialliseen aineistoon. Jo tästä syystä se on perusteellisen tutustumisen arvoinen teos. Ylikankaan työn historiatieteellisen merkityksen arviointiin ei kompetenssini riitä, mutta en olisi hämmästynyt, jos joku pitäisi sitä eräänä suomalaisen historiantutkimuksen merkittävänä aluevaltauksena. Tutkimuksen pyrkimys soveltaa yhteiskuntatieteellisiä lähestymistapoja johtavat kuitenkin samalla eräisiin kriittisiin reuna huomautuksiin, ei tosin sen vuoksi, että sovelletussa metodissa olisi virheitä — tosin se on ajoittain ehkä liian varovainen ja haaru-koiva — vaan pikemminkin siksi, että työ jää

yhteiskuntatieteiden kannalta puolittiehen.

Ylikankaan lähtökohdat ovat vankasti historiallisessa kriminologiassa, joka tosin tuottaa eräitä kauniita tuloksia, mutta rajoittaa samalla vaihtoehtoisten selitystapojen pohdintaa. Yhden mahdollisuuden jatkokehittelylle tarjoaa rankiteoria riittävässä määrin täydennettynä. Yksi tällainen täydennys on eron tekeminen yksilö- ja yhteisötason välillä. Yksilötasolla rankiteorian eräs lähtökohta on, että epätasapaino saadun ja hankitun statuksen välillä johtaa aggressioon. Galtungin hypoteesit eri tavoin epätasapainossa olevien rankiasemien vaikutuksesta yksilöiden ja ryhmien väliseen konfliktidynamiikkaan¹ näyttävät saavan tukea Ylikankaan aineistosta, jossa yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallisen aseman muutoksilla on merkittävä sija selittävien muuttujien joukossa. Intuitiivisesti ajatellen myös Daviesin tunnettu teoria, joka perustuu odotusten ja tavoitteiden välisen kuilun lisääntymiseen konfliktikäyttäytymisen edellytyksenä,² tuntuisi selittävän ainakin laskevan säätykierroksen kohteiksi joutuneiden yksilöiden ja ryhmien puukkojunkkariutena esiintynyttä aggressiivista käyttäytymistä. Kyseessä olisi toisin sanoen sovellutus siitä yleisestä havainnosta, että yhteiskunnallisen aseman marginalisoituminen synnyttää konfliktipotentialia ja monissa tapauksissa myös avointa väkivaltaa.

Rankianalyysiä on tässä katsannossa sovellettu myös historiallisiin tilanteisiin, joissa se on samalla kytketty sosiaalisiin vertailuihin ja niiden vaikutuksiin.³ Yksilötasolla rankikonfliktin, sosiaalisten vertailujen ja aggressiivisuuden välinen yhteys on sangen helposti ymmärrettävissä ja käsitteellistettävissä, mutta ryhmä- ja yhteisötasolla tilanne on huomattavasti monimutkaisempi. Toisin sanoen Galtungin väite isomorfiasta eri analyysiyksiköiden välillä on huomattavasti liioiteltu, kuten Alapuro ja Uusitalo ovat todenneet. Eriteltäessä ilmiöitä yhteisötasolla tarvitaan aivan erityyppistä yhteiskunnan taloudellisen ja poliittisen rakenteen vuorovaikutuksen tarkastelua. Voidaankin sanoa, että tässä suhteessa Ylikangas on ehkä onnistunut paremmin kuin jos hän olisi nojautunut työssään rankianalyysiin tai muihin vastaavankaltaisiin konfliktiteorioihin.

Kiistämättömältä vaikuttaa kuitenkin, että edellä mainittujen teoreettisluontoisten lähestymistapojen soveltaminen olisi johtanut selkeämpään analyysiin niistä mekanismeista, jotka muuttuvassa yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa tilanteessa johtivat laajan aggressiopatumen purkautumiseen. Yhteiskuntatieteellisten teorioiden merkitys historian tutkimuksessa onkin ehkä juuri tässä. Ne eivät ole luonnollisestikaan mitään yleislääkkeitä, mutta ne auttavat järjestämään aineistoa ja mikä tärkeämpää, johtavat oman olemuksensa pohjalta systemaattisesti uusiin kysymyksenasetteluihin ja sitä kautta johtopäätöksiin. Teoria siis tavallaan ajattelee tutkijan puolesta ja säästää hänet monilta tarpeettomilta sivuaskelilta.

Tutkimuksensa loppupuolella Ylikangas pyrkii käsittelemään laajemmin väkivallan vaihteluita Suomessa käsitellen väkivaltarikollisuutta uuden ajan alussa, sääty-yhteiskunnassa sekä 1900-luvulla. Hän erottaa tällä vuosisadalla seuraavat väkivalta-aallot: v. 1905—13, v. 1920—32, v. 1945—49 sekä 1960-luvun puolivälistä alkanut väkivalta-aalto (sen sijaan sisällissotaa ei ole poikkeuksellisuutensa vuoksi otettu tässä huomioon). Eritellessään näiden väkivalta-aaltojen taustoja Ylikangas hylkää puukkojunkkariuteen soveltamansa taloudellisosiaalisen selitysmallin ilman tarkempia perusteluja ja omaksuu sen sijaan lähestymistavan, jossa korostuu poliittisen muutoksen ja sosiaalisen kontrollin vuorovaikutus. Vuosisadan alun väkivaltarikollisuutta eritellessään Ylikangas päätyy siihen, että vasemmiston vaikutusvallan kasvu »salli menestymismahdollisuuksien erilaisuuden aiheuttaman piilevän yhteiskunnallisen protestin tiedostamattoman ja spontaanin julkutulon paisuneen laittomuuden muodossa». Ottaen huomioon silloisen yhteiskunnallisen tilanteen tämän selityksen voi vielä niellä ja itse asiassa silloista laittomuutta voitaneen selittää myös rankianalyysiä ja yhteiskunnallisia murroksia koskevilla teorioilla, joihin olen aikaisemmin viittänyt.

Ylikankaan selitysmalli alkaa kuitenkin pahasti horjua, kun sitä aletaan soveltaa vuosien 1919—32 väkivalta-aaltoon ja rikollisuuden lisääntymiseen heti jatkosodan jälkeen. Edellisen kauden osalta tekijä joutuu väittämään,

että porvarillinen vallankäyttö säilyi siksi heikkona, ettei järjestelmä varsinaisesti muuttunut vasemmiston vahingoksi. Näin ollen myös työläisten epävirallinen kontrolli oli vähäistä ja näin laittomuuksia saattoi laajassa mitassa esiintyä. Epävirallisen kontrollin heikkenemistä koskevaa käsitystä saattaa olla mahdollista soveltaa jatkosodan jälkeisiin vuosiin, mutta 1920-luvun tapauksessa se ei yksinkertaisesti tunnu uskottavalta. Vasemmiston ja oikeiston voimasuhteiden kannalta tämä vuosikymmen toki eroaa erittäin olennaisesti yhtäältä vuosisadan alkupuolesta ja toisaalta 1940-luvun loppupuolesta. Itse asiassa Ylikankaan selitysmallin soveltamisen looginen lopputulos olisi se, että henkirikollisuuden lisääntyminen 1960-luvun puolivälistä lähtien johtui maahan syntyneestä kansanrintamahallituksesta. Tätä hän ei sentään rohkene väittää, vaan alkaa puhua kiristyvästä kilpailusta koulutusmarkkinoilla ja sen aiheuttamista, rikollisuutta synnyttävistä paineista palaten siten tavallaan puukkojunkariuteen soveltamaansa selitysmalliin.

En halua toki kiistää sitä, etteikö Ylikankaan selittämistavassa olisi totuudellisia elementtejä, mutta kovin epämääräisen ja tekeillä tehdyn vaikutelman se jättää. Sillä on myös melkoisia poliittisia implikaatioita. Kuinka tarkkaan tekijä lienee niitä harkinnut?

Raimo Väyrynen

Lähdeviitteet

¹ Johan Galtung, A Structural Theory of Aggression. *Journal of Peace Research* 2/1964, ss. 95—119.

² James Davies, Toward A Theory of Revolution. *American Sociological Review* 1/1962, ss. 5—13.

³ Ks. Erik Allardt, Historialliset murrokset ja läpimurrot politiikan sosiologiassa. Lauri Hyvämäki (toim.), *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*. Helsinki 1967, ss. 77—92 ja Risto Alapuro & Hannu Uusitalo, Historialliset läpimurrot ja rankiteoria. *Sosiologia* 2/1970, ss. 81—87.